

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ. ΑΠΟ ΤΙΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ (Οκτώβριος 2007)

Συγγραφέας: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΟΚΟΣ

1. Εισαγωγή: Περιβάλλον και ανάπτυξη

Ως αναπόδραστη συνέπεια:

- της «μερικότητας» της επιστημονικής, της ερευνητικής και της «πολιτικής» γενικότερα θεώρησης, προσέγγισης, ανάλυσης και αντιμετώπισης των εξαιρετικά πολύπλοκων, ιδιαίτερα σήμερα, θεμάτων και προβλημάτων τα οποία απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά και
- της εντεινόμενης τάσης για μεγαλύτερο κατακερματισμό της επιστημονικής και της τεχνολογικής γνώσης και για αυστηρότερη οριοθέτηση των σχετικών εξελίξεων, στο πλαίσιο όλο και περισσότερων αλλά και ταυτοχρόνως στενότερων εξειδικεύσεων των ήδη ειδικών επιστημόνων και τεχνικών,
- τόσο η επιστημονική κοινότητα όσο και τα ΜΜΕ, αλλά και η κοινή γνώμη, συνηθίζουν να χειρίζονται όλα τα θέματα, τα οποία αφορούν στο «περιβάλλον» και την «ανάπτυξη» μερικά, αποσπασματικά, μονοδιάστατα και το κυριότερο, ανεξάρτητα από τις αντικειμενικά πολυδιάστατες διαλεκτικές σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους στο χώρο και το χρόνο.

Το «περιβάλλον», ως «μερικό όλον», σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, εξειδικεύεται, εξετάζεται και τείνει να αντιμετωπίζεται πάντα «τομεακά» σε κύριες κατηγορίες και θεματικά πεδία, όπως φυσικό, οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, τεχνικό/τεχνολογικό, αλλά και ειδικότερα, (ενδεικτικά):

- σε οικογενειακό, εργασιακό, σχολικό, κ.λπ.,
- σε γήινο, θαλάσσιο και ατμοσφαιρικό,

- σε εναέριο και διαστημικό,
- σε κομματικό και κοινοβουλευτικό (κυβερνητικό και αντιπολιτευτικό) και σε εξωκοινοβουλευτικό, της κοινωνίας των πολιτών κ.λπ.,
- σε καθαρό/υγιές και ρυπασμένο/μολυσμένο/υποβαθμισμένο, κ.λπ.,

παραγνωρίζοντας τις αιτιώδεις συνάφειες και επιπτώσεις των σχετικών δράσεων και ενεργημάτων που «τελούνται» σ' αυτό, τόσο μεταξύ τους, όσο και στο πλαίσιο το οποίο καθορίζουν οι «μερικές» τρέχουσες αντιλήψεις, διαδικασίες, πολιτικές και τα αντίστοιχα προγράμματα «ανάπτυξης».

Η «ανάπτυξη», ως έτερο «μερικό όλον», σύμφωνα με τις κρατούσες αντιλήψεις, προσεγγίζεται, ερευνάται, σχεδιάζεται, προγραμματίζεται, υλοποιείται και/ή γενικότερα αντιμετωπίζεται:

- είτε μονοδιάστατα, ως μόνο οικονομική, μόνο κοινωνική, μόνο πολιτική, μόνο πολιτισμική, μόνο τεχνική/τεχνολογική,
- ή ειδικά/κλαδικά/θεματικά, ως μεμονωμένα αγροτική/γεωργική/της υπαίθρου, βιομηχανική, εμπορική, τουριστική, ανθρώπινη, πνευματική, οργανική κ.λπ.,

χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι συνέπειες των αλληλεπιδράσεων, των αλληλοεπηρεασμών και των επιπτώσεων των ενεργημάτων και δράσεών της, τόσο μεταξύ τους όσο και με το πολυδιάστατο «περιβάλλον» μέσα στο οποίο αυτή «τελείται».

Η ενότητα όμως της κάθε φορά συγκεκριμένης φυσικής και κοινωνικής πραγματικότητας σε μια χώρα/περιφέρεια, η οποία συγκροτεί το συγκεκριμένο «ολικό» περιβάλλον της ως αδιάσπαστο ενιαίο «όλον», αποδίδει πιστά την κατάσταση και την ποιότητα της «ανάπτυξης» της, αλλά και υφίσταται ταυτοχρόνως,

- τόσο συγκεκριμένες «μερικές» σαφείς και προβλέψιμες μεταβολές, αλλαγές και ευμενείς ή δυσμενείς επιπτώσεις από συγκεκριμένες «μερικές» και/ή ειδικά σχεδιασμένες αναπτυξιακές δραστηριότητες,
- όσο και πολλές άλλες, ασαφείς και απρόβλεπτες εκ πρώτης όψεως, οι οποίες συνηθέστατα προκαλούν σε άλλα πεδία, διαχρονικά αλλά ακόμη και σε πλανητικό επίπεδο, πολύ περισσότερα και πολύ μεγαλύτερα προβλήματα απ' αυτά, τα οποία, αυτές οι αναπτυξιακές δράσεις επρόκειτο να λύσουν στο συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

2. Η φιλοσοφία της ολοκληρωμένης ανάπτυξης

Στα άλλα σχετικά κείμενα του υπογραφομένου από το 1994 (Ρόκος 2003), αλλά και σε διεθνές επίπεδο (Rist 1997, Rokos 1988, 1972, Sachs 1992 κ.λπ.) έχει τεκμηριωθεί, ότι η αδιάσπαστη ενότητα του «όλου» της συγκεκριμένης φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας μιας περιοχής/περιφέρειας με τις πολυδιάστατες διαλεκτικές σχέσεις, αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις τους και τις τάσεις μεταβολής τους στο χώρο και το χρόνο, χαρακτηρίζει και καθορίζει την κατάσταση και την ποιότητα του πραγματικού οργανικού «όλου» της διαλεκτικής σχέσης της ανάπτυξης και του περιβάλλοντός της και όχι μόνο του μηχανιστικού αθροίσματος των μερικών «όλων» τους.

Συνεπώς, κάθε αξιόπιστη αναπτυξιακή δράση και πολιτική γενικότερα για μια περιοχή/περιφέρεια θα πρέπει να στοχεύουν στη βελτίωση της κατάστασης και της ποιότητας του «όλου», της αδιάσπαστης ενότητας της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής της πραγματικότητας, αλλά και ταυτοχρόνως του ολικού της -έως και του πλανητικού της- περιβάλλοντος.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο, όταν η ίδια η κοινωνία, με τις κυρίαρχες επιλογές των κάθε φορά πολιτικών της εκφράσεων, τη μέση κοινωνική συνείδηση που αυτές επηρεάζουν καταλυτικά (έως και διαμορφώνουν) με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά και τη συγκεκριμένη δυναμική της, μπορεί να δημιουργεί και να διασφαλίζει τις απαραίτητες «ολικές» σχετικές προϋποθέσεις:

σχεδιάζοντας, συντονίζοντας και εκπονώντας συστηματικά, αξιόπιστα και αποτελεσματικά τις απαιτούμενες έρευνες και μελέτες και στη συνέχεια αποφασίζοντας, νομοθετώντας, προγραμματίζοντας και πραγματοποιώντας συνεργιστικά ενεργήματα και δράσεις που να τείνουν διηλεκκώς στην *ολοκληρωμένη της ανάπτυξη*, μια ανάπτυξη δηλαδή που να αξίζει να βιωθεί σε όλες τις διαστάσεις της από τα υποκείμενά της, αλλά και η οποία να μη συνεπάγεται, σε άλλους τόπους και για οποιουσδήποτε άλλους, οποιασδήποτε φύσης δυσμενείς επιπτώσεις.

Η έννοια της «ολοκλήρωσης» στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη αναφέρεται στα υποκείμενά της, στους στόχους της, στο χώρο, τον χρόνο, τις αξίες, τις κατευθύνσεις, τη μεθοδολογία, τα μέσα και τις ποιότητες των ενεργημάτων της στη θεωρία και την πράξη, αποτελεί το σκοπό και ορίζει το «ταξίδι» μιας κοινωνίας που θέλει να ζήσει σ' ένα καλύτερο κόσμο.

Υποκείμενα του ταξιδιού προς την ολοκληρωμένη ανάπτυξη, σύμφωνα με τις αρχές, τη φιλοσοφία και την ηθική της, είναι οι άνθρωποι, όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως εθνικής προέλευσης, πολιτισμικών χαρακτηριστικών, χρώματος, φυλής, θρησκείας, κοσμοθεωριών που ασπάζονται και πολιτικών προτιμήσεων, οπουδήποτε και αν ζουν ειρηνικά και εργάζονται σήμερα, ή θα ζήσουν και θα εργάζονται στο κοινό μας μέλλον στον πλανήτη γη, που αποτελεί και θα αποτελεί όσο υπάρχει ζωή, το κοινό μας σπίτι.

Θα μπορούσαμε λοιπόν να ορίσουμε ως αξιολύπητη ολοκληρωμένη ανάπτυξη τη διαχρονική πορεία προς την ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το «ολικό» του περιβάλλον, φυσικό και πολιτισμικό, μέσα στο οποίο αυτός και οι συλλογικότητές του οφείλουν να εντάσσονται ειρηνικά και δημιουργικά ως αναπόσπαστα μέρη του και όχι ως κυρίαρχοι, ιδιοκτήτες και εκμεταλλευτές του.

Κι αυτή η ανάπτυξη ως σκοπός ταξιδιού του σύγχρονου ανθρώπου στην ιστορία, αυτονοήτως, δεν έχει αντικειμενικά καμιά σχέση με ότι σήμερα φέρεται ως «ανάπτυξη» σύμφωνα με τις σχετικές κυρίαρχες αξίες, επιλογές και πολιτικές της νεοφιλελεύθερης νέας τάξης και τα ζωτικά «στρατηγικά» συμφέροντα της παγκόσμιας στρατιωτικής και οικονομικής ηγεμονικής της δύναμης, των ΗΠΑ, στα οποία -όπως εκφράζονται κυρίως από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τη Διεθνή Τράπεζα- υποτάσσονται τελικά ακόμη και οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις και οι υπερεθνικοί τους σχηματισμοί.

Γιατί οι αξίες της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και η αντικειμενικά ηθική φιλοσοφία της δίνουν με αρμονικό τρόπο το ίδιο βάρος διαχρονικά στην οικονομική, την κοινωνική, την πολιτική, την πολιτισμική και την τεχνική/τεχνολογική της συνιστώσα, σε πλανητικό επίπεδο και για κάθε ανθρώπινο ον, ώστε όλες οι συνειδητές και υπεύθυνες δράσεις και τα σχετικά ενεργήματά τους, σε κάθε επίπεδο, εξ ορισμού να σχεδιάζονται, να προγραμματίζονται και να ασκούνται χωρίς να αφήνουν θύματα τα τέσσερα πέμπτα των κατοίκων της γης αλλά και το πλανητικό, φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

3. Το ιδεολόγημα της «βιώσιμης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης

Έτσι, τα μέσα και οι επιλογές επιβολής, κυριαρχίας, εξάρτησης, καθυπόταξης, κατάκτησης και εξουθένωσης, με πόλεμο, με άσκηση στρατιωτικής, πολιτικής ή

οικονομικής δύναμης, με τον ασύδοτο και ανήθικο ανταγωνισμό των αγορών και τη συμπαρομαρτούσα βαθύτατη διαφθορά, στο όνομα της «διατηρήσιμης» ανάπτυξης για τους λίγους και τους ισχυρούς, επιχειρούν να «θεσμοθετήσουν» και να εγχαράξουν στη μέση κοινωνική συνείδηση, ως υπέρτατη αξία δημοκρατίας και πολιτισμού, την «ανταγωνιστική αναπτυξιακή ειρήνη», η οποία εξυπηρετεί, σε βάρος του πλανήτη και των λαών της γης, το σύνολο των συμφερόντων της ηγεσίας της μόνης υπερδύναμης και, ενίοτε, ορισμένα των πειθήνιων ακολούθων της.

Το ολικό περιβάλλον, στην βαθύτερη έννοια, τη φιλοσοφία και τη θεωρία της ολοκληρωμένης ανάπτυξης δεν εξαντλείται στα διοικητικά, εθνικά, ή υπερεθνικά όρια μιας περιοχής/περιφέρειας, γιατί αντικειμενικά υφίσταται πολυδιάστατες και πολυεπίπεδες επιδράσεις, έως και σε πλανητική κλίμακα, από κάθε «αναπτυξιακή» δραστηριότητα οποιουδήποτε κράτους, οργανισμού, φορέα, επιχείρησης αλλά και κάθε πολίτη και κάθε ομάδας πολιτών, οπουδήποτε και αν αυτή τελείται και με οποιονδήποτε σκοπό, η οποία σηματοδοτεί παράλληλα αλλά και καθορίζει τις αντίστοιχες ευθύνες τους.

Το κλίμα, η φύση, οι άνθρωποι και οι οικιστικές συγκεντρώσεις τους, ως συνέπεια ετερόκλητων και αντιφατικών -έως και καταστροφικών- «αναπτυξιακών» δράσεων, οι οποίες τελούνται ακόμη και στο άλλο άκρο της γης, υφίστανται όλο και περισσότερο ραγδαίες και δραματικών επιπτώσεων μεταβολές και μεταλλάξεις (από το φαινόμενο θερμοκηπίου, την τρύπα του όζοντος, την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, τις ανεξέλεγκτες πλημμύρες και κατολισθήσεις, τις βαρύτερες ρυπάνσεις, μολύνσεις και ασθένειες κ.λπ.).

Αλλά και για τους αμέριμνους λαούς των «αναπτυγμένων» κρατών, οι δραματικές ανισότητες, η αυξανόμενη φτώχεια, οι θανατηφόρες ασθένειες και επιδημίες, η λειψυδρία, η εντεινόμενη (αν και με πιο εκλογικευμένες από τη δουλεία και την αποικιοκρατία μεθόδους και διαδικασίες) εκμετάλλευση των φυσικών και των ανθρωπίνων διαθεσίμων των «αναπτυσσομένων» χωρών, που φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μην τους αφορούν και τους απασχολούν, συνεπάγονται, «δυνάμει», τρομακτικές και αναπόδραστες συνέπειες (κύμα οικονομικών και πολιτικών προσφύγων, ανεργία, εγκληματικότητα, κοινωνική περιθωριοποίηση, επέκταση και αύξηση της φτώχειας).

Οι λαοί, απ' την άλλη μεριά, στις αναπτυσσόμενες χώρες σπαράσσονται από θρησκευτικές, φυλετικές και πολιτισμικές εμφύλιες διαμάχες, οι οποίες (με πράξεις πολιτικής, στρατιωτικής, οικονομικής, κοινωνικής και τεχνολογικής εξάρτησης και επέμβασης αλλά και με εκατόμβες θυμάτων) υποθάλπονται από τις μεγάλες δυνάμεις προς διασφάλιση των «στρατηγικών» τους συμφερόντων (με πώληση όπλων προς όλες τις αντιμαχόμενες ομάδες, με χρηματοδότηση μισθοφορικών σωμάτων, με δημιουργία «κατάλληλων» σχετικών συνθηκών και προϋποθέσεων αλλά και με

υλοποίηση συγκεκριμένων προκλήσεων κ.λπ.).

Τα ανθρώπινα, τα κοινωνικά και τα πολιτικά δικαιώματα δεινοπαθούν σε κάθε γωνιά του πλανήτη, με κύρια την ευθύνη όσων ψευδεπίγραφα τα καπηλεύονται και τα εκμεταλλεύονται κατά το δοκούν, συνηθέστατα καταπατώντας τα στην πράξη, για να προωθήσουν, να στηρίξουν και να επιβάλλουν με οικονομικές κυρώσεις, με διπλωματικές μεθοδεύσεις και ακόμη με πολεμικές επιχειρήσεις τις μακροπρόθεσμες «αναπτυξιακές» οικονομικές επιδιώξεις τους σε πλανητικό επίπεδο.

Και είναι, τέλος, υποκριτική και ευχολογική και μόνο η υπεράσπιση του ιδεολογήματος του συρμού της «βιώσιμης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης (με χιλιάδες από το 1992 συνέδρια, συμπόσια και συναντήσεις εκπροσώπων κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων, αλλά και πολυμελών αντιπροσωπειών τους), από όσους, στο όνομα των βασικών αρχών της (ανταγωνιστικότητα, επιχειρηματικότητα, πλήρης απελευθέρωση και κυριαρχία των αγορών και ευελιξία και ελαστικότητα στις μορφές των εργασιακών σχέσεων) αρνούνται να σεβαστούν όσα η διεθνής κοινότητα στη συντριπτική πλειοψηφία των λαών του κόσμου θεωρεί ως ελάχιστες υποχρεώσεις των κρατών της γης για να σταματήσει η καταστροφική πορεία, στην οποία οι επιλογές των ηγετών της «νέας τάξης» οδηγούν το σύγχρονο κόσμο (Πρωτόκολλο Kyoto για τον περιορισμό των εκπομπών CO₂ κ.λπ.).

Με βάση τα παραπάνω, ποιος θα μπορούσε να θεωρήσει πραγματικά αναπτυγμένο ένα κράτος, ακόμη και αν αυτό παρουσιάζει σταθερά το μεγαλύτερο μέγεθος κατά κεφαλήν εισοδήματος, αν ηγεμονεύει στρατιωτικά και οικονομικά σ' ολόκληρο τον πλανήτη, αν έχει εξασφαλίσει για το μέγιστο δυνατό διάστημα τα μεγαλύτερα αποθέματα στρατηγικών ενεργειακών διαθεσίμων:

- όταν σε κοινωνικό επίπεδο η άρχουσα τάξη του συνεχώς εντείνει και βαθαίνει τις τεράστιες ανισότητες, για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού του, στην πρόσβαση στα αγαθά της παιδείας, της υγείας, της ασφάλειας και της κοινωνικής ασφάλισης, ιδιωτικοποιώντας κάθε δημόσιο αγαθό, κοινωφελές δίκτυο και κοινωνική υπηρεσία και θυσιάζοντάς τα στην ανταγωνιστικότητα και τη μεγιστοποίηση των κερδών των προνομιούχων στρατηγικών επενδυτών,
- όταν η ανεργία, η φτώχεια και η περιθωριοποίηση πλήττει μεγάλο αριθμό νοικοκυριών και ιδιαίτερα τις γυναίκες και τους νέους,
- όταν η ποιότητα και οι συνθήκες ζωής υποβαθμίζονται όλο και περισσότερο στα γκέτος των μεγαλουπόλεων και τις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές,
- όταν η ασφάλεια των πολιτών του διακυβεύεται από τυφλές τρομοκρατικές πράξεις αντίδρασης στην συστηματικά εξαγόμενη απ' το κράτος αυτό σε πλανητική

κλίμακα «κρατική» τρομοκρατία, η οποία, σε κάθε γωνιά της γης, με ανυπόστατα προσχήματα και στο όνομα δήθεν υψηλών ιδανικών, καταλύει εθνικές κυριαρχίες, επεμβαίνει πολιτικά και πολεμικά, επιβάλλει υποτελείς εξουσίες της αρεσκείας του, καρπούται τα οφέλη από την κλοπή των πλουτοπαραγωγικών πηγών και την αδιαφανή μονοπώληση των έργων αποκατάστασης των καταστροφών που αυτό προκάλεσε και τέλος, επιχειρεί να κατανείμει στην διεθνή κοινότητα τα οικονομικά βάρη της «ανοικοδόμησης» μετά τις παράνομες, αναίτιες και εγκληματικές καταστροφές των χωρών που για διάφορους λόγους επιβουλεύθηκε,

- όταν οι γιγάντιες πολυεθνικές του εταιρείες καταρρακώνουν, με αλυσιδωτά φαινόμενα βαθειάς διαφθοράς, την όποια αξιοπιστία του ανύπαρκτου τελικά «τίμιου παιχνιδιού» της ελεύθερης αγοράς κ.λπ.,
- όταν ο ανταγωνισμός, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η λατρεία των όπλων, η ανασφάλεια, ο υπέρμετρος καταναλωτισμός, η επιδίωξη αντί πάσης θυσίας της κάθε φύσης «επιτυχίας», (που αποτιμάται πάντα με το ποσοστό αύξησης του πλούτου) σμιλεύουν και χαρακτηρίζουν την ποιότητα του πολιτισμού του, τον οποίο προβάλλει αλλά και επιθυμεί να επιβάλει ισοπεδωτικά σε πλανητικό επίπεδο.

4. Η πράξη της «βιώσιμης» ή «αειφόρου» ανάπτυξης

Αλλά ας δούμε από μια αξιόπιστη διεθνώς πηγή και συγκεκριμένα με βάση τα στοιχεία του Human Development Report Office (U.N.D.P., 1999) μια εικόνα ενδεικτική της "ανάπτυξης" σε πλανητικό επίπεδο (πέντε χρόνια μετά την απογείωση της «βιώσιμης» ανάπτυξης στο Ρίο), αλλά και της φύσης και της ποιότητάς της (Δ. Ρόκος, «Θεμελιώδεις προϋποθέσεις για ένα σχέδιο Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Η περίπτωση μιας Ελληνικής Περιφέρειας. Από τη θεωρία στην πράξη», 2000). Συγκεκριμένα το 1997:

α) το πλουσιότερο 20% του πληθυσμού της γης, μοιραζόταν το 86% του παγκόσμιου ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (Α.Ε.Π.), το μέσων εισοδημάτων 60% μοιραζόταν το 13%, ενώ το φτωχότερο 20% μοιραζόταν μόλις το 1% του παγκόσμιου Α.Ε.Π.,

β) το πλουσιότερο 20% μοιραζόταν το 82% των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, το μέσων εισοδημάτων 60% μοιραζόταν το 17% και το φτωχότερο 20% μόλις το 1%,

γ) το πλουσιότερο 20% μοιραζόταν το 68% των άμεσων ξένων επενδύσεων, το μέσων εισοδημάτων 60% το 31% και το φτωχότερο 20% μόλις το 1%,

δ) το πλουσιότερο 20% διέθετε το 93,3% των χρηστών του διαδικτύου, το μέσων εισοδημάτων 60% διέθετε το 6,5% και το φτωχότερο 20% διέθετε μόλις το 0,2%,

ε) οι χώρες του Ο.Ε.С.Д. με το 19% του παγκόσμιου πληθυσμού της γης είχαν το 71% του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, το 58% των άμεσων ξένων επενδύσεων και το 91% του συνόλου των χρηστών του διαδικτύου.

Ακόμη, οι διακόσιοι πλουσιότεροι άνθρωποι του πλανήτη υπερδιπλασίασαν την καθαρή αξία των περιουσιών τους στα τέσσερα χρόνια ως το 1998, φθάνοντάς την σε περισσότερα από 1 τρις δολάρια, περισσότερα δηλαδή απ' όσα κατέχει το 41% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενώ οι τρεις μεγαλύτεροι δισεκατομμυριούχοι είχαν ενεργητικό μεγαλύτερο από το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν όλων των ελάχιστα αναπτυγμένων χωρών και των 600 εκατομμυρίων κατοίκων τους.

Παρά την πρόοδο που επιτεύχθηκε τον εικοστό αιώνα και η οποία εκτιμάται από την Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη του 1999 του U.N.D.P. ως τεράστια, η φτώχεια και η κοινωνική ανισότητα εξακολουθούν να βρίσκονται παντού, τόσο στις «αναπτυσσόμενες» όσο και στις «αναπτυγμένες» χώρες. Συγκεκριμένα:

α) στις «αναπτυσσόμενες» χώρες, με τρομακτικές και στο εσωτερικό τους ανισότητες σε περιφερειακό και πολιτικό επίπεδο αλλά και μεταξύ ανδρών και γυναικών,

- περισσότεροι από το ένα τέταρτο των 4.5 δις κατοίκων τους εξακολουθούν να μη έχουν πρόσβαση στη γνώση και στις ελάχιστες ατομικές και δημόσιες υπηρεσίες, το δε προσδόκιμο της ζωής τους δεν ξεπερνά τα 40 χρόνια,

- περίπου 1.3 δις του πληθυσμού τους δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρό νερό,

- περίπου 840 εκατομμύρια ανθρώπων υποσιτίζονται,

- ένα στα επτά παιδιά δεν αποκτά ούτε τη στοιχειώδη εκπαίδευση κλπ.

β) στις βιομηχανικές ή αλλιώς «αναπτυγμένες» χώρες από την άλλη μεριά, και πάλι με σημαντικότερες εσωτερικές ταξικές και περιφερειακές ανισότητες, ένας στους οκτώ κατοίκους ακόμη και των πλουσιότερων χωρών του κόσμου επηρεάζεται από κάποια από τα στοιχεία της ανθρώπινης φτώχειας, όπως η μακροχρόνια ανεργία, ένα εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας, η μη δυνατότητα να διαβάσουν και να

γράφουν, το μέγιστο δυνατό όριο ζωής τους να είναι τα 60 χρόνια.

Αλλά και το 1998 με βάση τα στοιχεία του Human Development Report Office (U.N.D.P. 2001):

α) το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού της γης είχε ετήσιο εισόδημα όσο και το φτωχότερο 57%,

β) καθημερινά 30.000 παιδιά πέθαιναν από ασθένειες που μπορούσαν να είχαν αντιμετωπιστεί,

γ) 968 εκατ. άνθρωποι στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν είχαν πρόσβαση σε "βελτιωμένες υδατικές πηγές" (improved water sources),

δ) 2,4 δις άνθρωποι στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν είχαν πρόσβαση σε βασικές συνθήκες υγιεινής,

ε) 163 εκατ. παιδιά στις αναπτυσσόμενες χώρες ηλικίας κάτω των πέντε ετών ζύγιζαν λιγότερο από το κανονικό, ενώ 11 εκατ. παιδιά ηλικίας κάτω των πέντε ετών πέθαιναν ετησίως από αίτια που μπορούσαν να αντιμετωπιστούν.

Ακόμη, στις χώρες του O.E.C.D. 130 εκατ. άνθρωποι σύμφωνα με στοιχεία των ετών 1996-98 ζούσαν στα όρια της φτώχειας (εισόδημα μικρότερο από το 50% του στατιστικού μέσου) και 8 εκατ. άνθρωποι υποσιτιζόνταν.

Με βάση τώρα τα στοιχεία του Human Development Report Office (U.N.D.P. 2002),

α) το 1999, το εισόδημα του πλουσιότερου 5% του πληθυσμού της γης ήταν ίσο με 114 φορές το εισόδημα του φτωχότερου 5%,

β) το 1999, 2,8 δις άνθρωποι ζούσαν με λιγότερο από \$2 την ημέρα. Το ποσοστό του πληθυσμού που ζούσε σε συνθήκες εξαθλίωσης το 1999 ήταν 23% (σύμφωνα με υπολογισμούς, με τους σημερινούς ρυθμούς θα χρειαζόταν 130 χρόνια για την πλήρη αντιμετώπιση της πείνας στον πλανήτη),

γ) το 1999, 20 χώρες της Κεντρικής και Υποσαχάριας Αφρικής (με περισσότερο από το μισό πληθυσμό της ηπείρου) ήταν φτωχότερες σε σχέση με το 1990 (και συνολικά 25 ήταν φτωχότερες σε σχέση με το 1975),

δ) σε 81 χώρες με περισσότερο από το 60% του πληθυσμού της γης δεν αναμενόταν να μειωθεί η παιδική θνησιμότητα (για παιδιά ηλικίας μέχρι 5 ετών) κατά

τα 2/3 μέχρι το 2015, αποτυγχάνοντας έτσι να εκπληρωθεί ο στόχος που είχε τεθεί από τα Ηνωμένα Έθνη,

ε) το 2000, 113 εκατ. παιδιά δεν φοιτούσαν σε σχολεία, από τα οποία το 97% κατοικούσε σε αναπτυσσόμενες χώρες. Το 60% από αυτά ήταν κορίτσια,

στ) το 2000, υπήρχαν 854 εκατ. αναλφάβητοι παγκοσμίως, 544 εκατ. από τους οποίους ήταν γυναίκες,

ζ) μέχρι τα τέλη του 2000 σχεδόν 22 εκατ. άνθρωποι είχαν πεθάνει από AIDS, 13 εκατ. παιδιά είχαν χάσει τη μητέρα ή και τους δύο γονείς τους από την ασθένεια και πάνω από 40 εκατ. ζούσαν προσβεβλημένοι από τον ιό. Από αυτούς, 90% σε αναπτυσσόμενες χώρες και 75% στην Κεντρική και Υποσαχάρια Αφρική,

η) το 1999, το 72% των χρηστών του Internet ζούσε στις χώρες του Ο.Ε.С.Д. στις οποίες αντιστοιχεί το 14% του παγκόσμιου πληθυσμού, ενώ 164 εκατ. από αυτούς ζούσαν στις Η.Π.Α.

Τέλος, με βάση τα πιο πρόσφατα στοιχεία του Human Development Report Office (U.N.D.P. 2003), μια εικόνα, ενδεικτική της αποτελεσματικότητας της πολυδιαφημισμένης "βιώσιμης" ή «αειφόρου» ανάπτυξης στον σύγχρονο κόσμο δέκα χρόνια μετά τα ευχολόγια του Ρίο, αλλά και της φύσης και της ποιότητάς της, τεκμηριώνεται επαρκώς από το ότι:

α) το 2002, τα 25 εκατομμύρια των πλουσιότερων Αμερικανών είχαν τόσο εισόδημα όσο περίπου τα 2 δισεκατομμύρια φτωχότεροι άνθρωποι στον κόσμο,

β) στο τέλος του 20ού αιώνα 1,2 δις άνθρωποι (δηλαδή ένας στους πέντε) προσπαθούσαν να επιβιώσουν με λιγότερο από \$1 την ημέρα και περισσότεροι από τους διπλάσιους, δηλαδή 2,8 δις με λιγότερα από \$2 την ημέρα,

γ) τη δεκαετία του '90 το κατά κεφαλήν εισόδημα μειώθηκε σε 54 χώρες του κόσμου, ενώ σε 21 χώρες αυξήθηκαν τα ποσοστά του πληθυσμού που ζούσε στα όρια της πείνας,

δ) τη δεκαετία του '90, η παιδική θνησιμότητα (αριθμός παιδιών που πεθαίνει πριν την ηλικία των 5) ανέβηκε σε επίπεδα πρωτόγνωρα σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες σε 14 χώρες του κόσμου και σε 34 χώρες το προσδοκώμενο όριο ζωής έχει μειωθεί,

ε) το ίδιο χρονικό διάστημα, σε 12 χώρες μειώθηκαν οι εγγραφές μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση,

στ) η παιδική θνησιμότητα στις χώρες της Αφρικής το '90 ήταν 20πλάσια από την παιδική θνησιμότητα στις χώρες του Ο.Ε.С.Д., ενώ το 2001 ήταν 25 φορές περισσότερη.

5. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Η πορεία από τη θεωρία στην πράξη

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, μια τέτοια «ανάπτυξη», με τον τρόπο που τεχνηέντως διαχέεται, ως «αντίληψη» καταγιγιστικά προπαγανδίζεται και συστηματικά επιχειρείται να προσλαμβάνεται από τους λαούς του κόσμου στην παγκοσμιοποιημένη της μορφή, ως το μόνο σωτήριο όραμα, η μόνη ρεαλιστική δυνατότητα και η μόνη διέξοδος για ένα «ελεύθερο» και «δημοκρατικό» πλανητικό σύστημα διακυβέρνησης, αποτελεί σήμερα και θα αποτελεί στα χρόνια που έρχονται το μεγαλύτερο, το πιο ανήθικο και το πιο εγκληματικό ψέμα, αν οι πολίτες του κόσμου σε κάθε γωνιά της γης, ως υπεύθυνοι και συνειδητοί επιστήμονες, καλλιτέχνες, παιδαγωγοί, εργαζόμενοι και καταναλωτές, δεν αρθρώσουν και δεν στηρίξουν στη θεωρία και την πράξη μια αξιόπιστη και αποδεικτικά, σ' όλα τα επίπεδα, «καλύτερη» και πραγματοποιήσιμη εναλλακτική λύση.

Τη λύση αυτή, στην κατεύθυνση της επιδίωξης μιας *αξιοβίωτης ολοκληρωμένης ανάπτυξης* με τις αξίες, τα χαρακτηριστικά και τις ποιότητες που προαναφέρθηκαν, ως ένα κοινό όραμα για ένα ειρηνικό και καλύτερο κόσμο με τον ένα ή άλλο τρόπο, περισσότερο ή λιγότερο συστηματικά και πειστικά, με στενότερο ή ευρύτερο περιεχόμενο και με τοπική ως και πλανητική διάσταση, την προδιαγράφουν τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι ανεξάρτητοι επιστήμονες, στοχαστές και πανεπιστημιακοί, αλλά και ομάδες πολιτών και εργαζομένων, οι οποίοι συγκροτούν νέες συλλογικότητες και κινήματα απαλλαγμένα από τις θεμιτές ή αθέμιτες μονομέρειες αλλά και τους αποκλεισμούς των *μέχρι σήμερα «σωτηριακών» δογμάτων*.

Ο *Wolfgang Sachs* ως συγγραφέας μέρους αλλά και ως επιμελητής του ρηξικέλευθου συλλογικού τόμου «*The Development Dictionary*» (1992, 1999) που εξέδωσε ο εκδοτικός οίκος Zed Books Ltd. (πρωτοπόρος με τα βιβλία πλειάδος συνεργατών του στην διεπιστημονική και ολιστική κριτική του κυρίαρχου δυτικού υποδείγματος «ανάπτυξης»), και οι συνσυγγραφείς του θεμελιώνουν, μαζί με πολλούς άλλους, τους καινούργιους δρόμους στην ανοιχτή, αδογματιστη και πολιτικά υπεύθυνη επιστημονική σκέψη στην έρευνα και μελέτη των διαλεκτικών σχέσεων της ανάπτυξης με το περιβάλλον. Καινούργιους δρόμους, τους οποίους παίρνουν πολλές απ' τις νέες πολιτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και οικολογικές συλλογικότητες.

Ο κίνδυνος που ελλοχεύει γι' αυτές τις συλλογικότητες και τα κινήματα είναι η αναγόρευση της μερικής «αλήθειας» τους, στην οποία καταλήγουν σε αδιαπραγμάτευτη αξία και η συνακόλουθη επιφύλαξη και καχυποψία τους προς κάθε άλλη συγγενική αλλά όχι πανομοιότυπη «αλήθεια», με μοιραία συνέπεια την πολυδιάσπαση των δυνάμεων που αντικειμενικά θα μπορούσαν να αποτελέσουν το ισχυρό υποκείμενο μιας αξιόπιστης εναλλακτικής πορείας για το σύγχρονο κόσμο.

Στη δική μας προσπάθεια στο Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» για την ολιστική προσέγγιση των διαλεκτικών σχέσεων της ανάπτυξης με το περιβάλλον, με τα επιστημονικά εφόδια των ειδικοτήτων των συνεργατών του, τη μεθοδολογία της διεπιστημονικότητας και την συνειδητή επιλογή μας για την ανάγκη ολοκληρωμένης θεώρησης, έρευνας, ανάλυσης, μελέτης και αντιμετώπισης των αντικειμενικά πολυδιάστατων, ιδιαίτερα σήμερα, θεμάτων και προβλημάτων ανάπτυξης και περιβάλλοντος, τα δέκα τελευταία χρόνια συνεισφέρουμε σε επίπεδο διδασκαλίας και έρευνας αλλά και θεωρίας και πράξης στη διαμόρφωση των απαραίτητων προϋποθέσεων για αξιόπιστες, τεκμηριωμένες, δημιουργικές και αποτελεσματικές συνθέσεις των σ' αυτά τα πεδία επιστημονικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών και τεχνικών/τεχνολογικών ιδεών, απόψεων, και οπτικών. Ο ενδιαφερόμενος μελετητής μπορεί να βρει σχετικά ενδεικτικά «κείμενα για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη» στην ιστοσελίδα του Δ.Π.Μ.Σ.

<https://www.survey.ntua.gr/main/studies/environ/envir-g.html>.

Το κείμενο αποδίδει ομιλία στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.